

O‘ZBEKISTONDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Nurillo Ismoiljon o‘g‘li TUXTASINOV

katta o‘qituvchi

Toshkent davlat yuridik universiteti

Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarining amaldagi holati tahlil qilingan hamda ularni takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlari yoritilgan. DXSh sohasida amalga oshirilayotgan huquqiy va institutsional islohotlar, moliyalashtirish manbalarining tarkibi hamda loyihalarni amalga oshirish jarayonida yuzaga kelayotgan asosiy muammolar baholangan.

Tayanch so‘zlar: davlat-xususiy sheriklik, DXSh, moliyalashtirish mexanizmlari, loyiha moliyalashtirishi, aralash moliyalashtirish, tavakkalchiliklarni taqsimlash, infratuzilma investitsiyalari, O‘zbekiston.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ ПРОЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЁРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ

Нурилло Исмоилжонович ТУХТАСИНОВ

старший преподаватель

Ташкентский государственный юридический университет

Ташкент, Узбекистан

Аннотация

В статье анализируется современное состояние механизмов финансирования проектов государственно-частного партнёрства (ГЧП) в Республике Узбекистан, а также рассматриваются приоритетные направления их совершенствования. Оцениваются правовые и институциональные реформы, реализуемые в сфере ГЧП, структура источников финансирования, а также основные проблемы, возникающие в процессе реализации проектов.

Ключевые слова: государственно-частное партнёрство, ГЧП, механизмы финансирования, проектное финансирование, смешанное финансирование, распределение рисков, инфраструктурные инвестиции, Узбекистан.

Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) rivojlanayotgan mamlakatlarda yirik infratuzilma va davlat xizmatlariga bo‘lgan ehtiyojni qondirish uchun xususiy kapital va tajribani safarbar etishning muhim vositasiga aylanib bormoqda. O‘zbekistonda DXSh modelining jadal rivojlanishi hukumatning davlat budjetiga tushadigan fiskal yukni cheklagan holda infratuzilmani modernizatsiya qilishga

qaratilgan strategik ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat-xususiy sheriklik to‘g‘risida”gi 2019-yil 10-may qonun qabul qilinganidan so‘ng mamlakatda DXSh sohasining institutsional asoslari shakllantirildi hamda, ayniqsa, energetika, transport, suv ta‘minoti, sog‘liqni saqlash va ta‘lim sohalarida loyihalar portfeli sezilarli darajada kengaydi [1].

Shunga qaramay, DXSh loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarining samaradorligi qator tizimli muammolar bilan cheklanib qolmoqda. Xususan, mahalliy kapital bozorlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, mamlakat va loyiha tavakkalchiliklarining yuqori baholanishi, milliy valyutada uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarining cheklanganligi hamda tavakkalchiliklarni taqsimlash va kafolatlashning zamonaviy mexanizmlariga ehtiyojning mavjudligi xususiy investitsiyalar salohiyatidan to‘liq foydalanishga to‘sqinlik qilmoqda [2]. Xususan, O‘zbekiston Prezidentning 2024-yildagi PQ–308-son qarori bilan 2030-yilgacha DXSh loyihalariga kamida 30 milliard AQSh dollari miqdorida xususiy investitsiyalarni jalb etish vazifasi belgilangan bo‘lib, bu moliyalashtirish mexanizmlarini yanada takomillashtirish zaruratini yaqqol namoyon etadi [3].

Mazkur maqolaning maqsadi O‘zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirishning amaldagi mexanizmlarini tahlil qilish, ularning asosiy muammolarini aniqlash hamda moliyalashtirish tizimining samaradorligi va mahalliy hamda xorijiy investorlar uchun jozibadorligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda huquqiy, institutsional va moliyaviy omillarning o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilinib, O‘zbekistonda barqaror infratuzilmani moliyalashtirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga hissa qo‘shiladi.

Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlariga bag‘ishlangan nazariy va empirik tadqiqotlar so‘nggi yigirma yil davomida sezilarli darajada rivojlandi. Ushbu yo‘nalishdagi fundamental ishlarda E.R. Yescombe DXSh loyihalari, odatda, loyiha moliyalashtirish (project finance) tamoyillari asosida tashkil etilishini ta’kidlaydi. Bunda qarz va xususiy kapital loyihani amalga oshirish uchun tuzilgan maxsus maqsadli kompaniyaning (Special

Purpose Vehicle – SPV) kutilayotgan pul oqimlari hisobiga jalb qilinadi, homiy tashkilotlarning balansiga tayanilmaydi [4]. Bunday regress huquqi cheklangan yoki regress huquqsiz moliyalashtirish modeli qurilish, ekspluatatsiya, talab va moliyaviy tavakkalchiliklarni samarali taqsimlash imkonini berib, an'anaviy korporativ moliyalashtirishga nisbatan yuqori darajadagi moliyaviy leverage (qarz mablag'laridan foydalanish)ni ta'minlaydi [5]. Shuningdek, E. Engel, R. Fischer va A. Galetovic davlat va xususiy sherik manfaatlarini muvozanatini ta'minlash maqsadida DXSh shartnomalarida minimal daromad kafolatlari hamda daromadlarni taqsimlash mexanizmlarini puxta ishlab chiqish zarurligini asoslaydilar [6].

Xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda DXSh loyihalarining investitsiyaviy jozibadorligini (bankability) oshirishga xizmat qiluvchi moliyaviy instrumentlar keng yoritilgan. Jahon banki va Osiyo taraqqiyot banki rivojlanayotgan mamlakatlarda xususiy kapitalni jalb etishda aralash moliyalashtirish (blended finance), qisman kredit kafolatlari (partial credit guarantees), iqtisodiy samaradorlik tafovutini moliyalashtirish (viability gap funding) hamda siyosiy tavakkalchilikni sug'urtalash mexanizmlarining muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi [7]. Ushbu vositalar, ayniqsa, mahalliy kapital bozorlari yetarli darajada rivojlanmagan hamda valyuta yoki xaridor (oftaker) tavakkalchiligi yuqori bo'lgan mamlakatlar uchun dolzarb hisoblanadi. Tadqiqotchilar, shuningdek, foydalanishga tayyorlik uchun to'lovlar (availability payments), minimal daromad kafolatlari va kreditorlar bilan to'g'ridan-to'g'ri kelishuvlar kabi davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari shaffof va fiskal jihatdan barqaror tashkil etilgan taqdirda kapital qiymatini sezilarli darajada pasaytirishini qayd etadilar [8].

O'zbekiston va Markaziy Osiyo mamlakatlari misolida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar nisbatan yangi bo'lsa-da, ularning soni izchil ortib bormoqda. Osiyo taraqqiyot bankining *Public-Private Partnership Monitor: Uzbekistan* hisobotida mamlakatda DXShni rivojlantirish uchun yaratilgan huquqiy va institutsional muhit, moliyalashtirish imkoniyatlari hamda 2019-yilda qabul qilingan DXSh

to'g'risidagi qonundan keyingi islohotlar keng tahlil qilinib, milliy valyutada uzoq muddatli moliyalashtirish va tavakkalchiliklarni kamaytirish instrumentlarini rivojlantirish zarurligi ta'kidlangan [9]. Xalqaro valyuta jamg'armasi esa O'zbekistonda DXSh loyihalari portfelining jadal kengayishi bilan bog'liq fiskal tavakkalchiliklarni, jumladan, shartli majburiyatlarning ortib borishini tahlil qilib, DXSh loyihalarini davlat investitsiyalarini boshqarish tizimiga chuqurroq integratsiya qilish hamda yangi majburiyatlar bo'yicha yillik limitlarni joriy etishni tavsiya etgan [10]. Mahalliy olimlar asosan xususiy investorlar uchun moliyaviy kafolatlar, tavakkalchiliklarni boshqarish, aralash va islomiy moliyalashtirish instrumentlarining qo'llanilishi kabi masalalarni o'rganganlar [11]. Shuningdek, uzoq muddatli qarz mablag'lariga kirish imkoniyatining cheklanganligi, ichki obligatsiyalar bozorining sayozligi hamda standartlashtirilgan shartnomaviy mexanizmlarning yetarli darajada shakllanmaganligi DXSh loyihalarining investitsiyaviy jozibadorligini pasaytiruvchi asosiy omillar sifatida e'tirof etilgan.

Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda DXSh loyihalarini moliyalashtirishning nazariy tamoyillari O'zbekistonning rivojlanib borayotgan huquqiy va institutsional tizimi bilan uzviy bog'langan holda kompleks tahlil qilinmagan, shuningdek, mamlakatning amaldagi loyiha portfeli va fiskal imkoniyatlarini hisobga olgan aniq amaliy takliflar yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Mazkur maqola ilg'or xalqaro tajribalarni O'zbekistonning o'ziga xos huquqiy, institutsional va moliyaviy sharoitlari bilan uyg'unlashtirish orqali ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish maqsadida sifat (qualitative) tadqiqotiga asoslangan tavsifiy-tahliliy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot asosan ikkilamchi ma'lumotlar manbalariga tayanib olib borildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining 2019-yildagi *“Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida”gi Qonuni* va unga oid normativ-huquqiy hujjatlar, Osiyo taraqqiyot bankining *Public–Private Partnership Monitor: Uzbekistan* hisoboti, Xalqaro valyuta jamg'armasining

DXSh loyihalari bilan bog'liq fiskal tavakkalchiliklar bo'yicha tahlillari, shuningdek, O'zbekiston Prezidentining PQ-308-son qarori kabi rasmiy siyosiy-huquqiy hujjatlar tadqiqotning asosiy axborot bazasini tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida hujjatlarni tahlil qilish (document analysis) usulidan foydalanilib, O'zbekistonda DXSh loyihalarini moliyalashtirish manbalari, tavakkalchiliklarni taqsimlash amaliyoti hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari tizimli ravishda o'rganildi. Shuningdek, loyiha moliyalashtirishi (project finance) va aralash moliyalashtirish (blended finance) sohasidagi xalqaro ilg'or tajribalar qiyosiy tahlil qilinib, amaldagi tizimdagi muammolar aniqlandi hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlash maqsadida huquqiy, institutsional va tahliliy manbalarni o'zaro solishtirishga asoslangan triangulyatsiya usulidan foydalanildi.

O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarining tahlili ushbu tizimning moliyalashtirish manbalari diversifikatsiya qilingan bo'lsa-da, hali to'liq shakllanmaganligini ko'rsatadi. Amaliyotga ko'ra, xususiy investorlarning o'z mablag'lari (equity) odatda loyiha umumiy qiymatining 20–30 foizini tashkil etadi, asosiy qarz mablag'lari esa tijorat banklari kreditlari hamda Osiyo taraqqiyot banki (ADB), Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD) va Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) kabi xalqaro moliya institutlari tomonidan taqdim etiladigan moliyalashtirish hisobiga qoplanadi [12]. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, jumladan, minimal daromad kafolatlari, subsidiyalar hamda davlat aktivlarini loyihaga hissa sifatida kiritish amaliyoti, ayniqsa, energetika va infratuzilma loyihalarida keng qo'llanilmoqda.

1-jadval

O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirishning asosiy manbalari

Moliyalashtirish manbasi	Taxminiy ulushi	Asosiy xususiyatlari
Xususiy kapital (Private equity)	20–30%	Loyiha homiylarining (sponsorlarning)

Moliyalashtirish manbasi	Taxminiy ulushi	Asosiy xususiyatlari
		moliyaviy ishtiroki
Tijorat banklari kreditlari	40–60%	Mahalliy va xalqaro tijorat banklari tomonidan kreditlash
Xalqaro moliya institutlari mablagʻlari	15–25%	Imtiyozli moliyalashtirish shartlari va kafolatlar
Davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash choralari	10–20%	Subsidiyalar, davlat kafolatlari va davlat aktivlari

Shu bilan birga, amalga oshirilgan islohotlarga qaramasdan, qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, milliy valyutada uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarining yetishmasligi, tavakkalchiliklarni kamaytirishga xizmat qiluvchi moliyaviy instrumentlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda davlatning shartli moliyaviy majburiyatlari (contingent liabilities) hajmining ortib borishi DXSh loyihalarini moliyalashtirishning asosiy cheklovlari hisoblanadi. Bundan tashqari, imzolangan DXSh shartnomalari qiymatining yalpi ichki mahsulotga nisbatan qariyb 27 foizga yetgani loyihalarining investitsiyaviy jozibadorligini (bankability) oshirish, tavakkalchiliklarni samarali boshqarish hamda fiskal barqarorlikni taʼminlash mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarurligini koʻrsatadi.

Xulosa qilib aytadigan boʻlcak, Oʻzbekistonda davlat-xususiy sheriklik (DXSh)ning huquqiy va institutsional asoslarini rivojlantirish hamda xususiy investitsiyalarni jalb etish borasida sezilarli yutuqlarga erishilgan boʻlsa-da, amaldagi moliyalashtirish mexanizmlari hali ham qator muhim cheklovlarga ega. Xususan, milliy valyutada uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarining yetishmasligi, tavakkalchiliklarni taqsimlash mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda davlatning shartli moliyaviy majburiyatlari hajmining ortib borishi DXSh loyihalarining samaradorligini cheklovchi asosiy omillar hisoblanadi.

Shu munosabat bilan, loyihalarining investitsiyaviy jozibadorligini (bankability) oshirish, aralash moliyalashtirish (blended finance) instrumentlaridan

foydalanishni kengaytirish, davlat kafolatlari tizimini takomillashtirish, mahalliy kapital bozorlarini rivojlantirish hamda fiskal tavakkalchiliklarni boshqarish mexanizmlarini kuchaytirish ustuvor vazifalar sifatida e'tirof etiladi. Mazkur chora-tadbirlarning amalga oshirilishi xususiy investitsiyalar hajmini ko'paytirish, davlat budjetiga tushadigan fiskal yukni kamaytirish hamda milliy strategik dasturlarda belgilangan DXSh loyihalarini samarali amalga oshirish uchun zarur moliyaviy sharoitlarni yaratadi. Binobarin, DXSh loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish O'zbekistonda barqaror infratuzilma rivojlanishini ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida: O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 10 may O'RQ-537-son Qonuni,. <https://lex.uz/docs/-4329270>
2. Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishning huquqiy va institusional bazasini yaratish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 20-oktabr PQ-3980-son qarori. <https://lex.uz/docs/-4007891>
3. O'zbekiston Respublikasida 2024 — 2030-yillarda davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-avgust PQ-308-son qarori. <https://lex.uz/en/docs/-7089556>
4. Yescombe, E. R. Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance. 2nd ed. Elsevier, 2011.
5. Elmirzaev S.E., Shavkatov N.Sh. “Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarining ilg'or xorij tajribalari va mamlakatimizda qo'llash istiqbollari” «Xalqaro moliya va hisob» ilmiy elektron jurnali. № 3, iyun, 2019-yil
6. Tuxtasinov N. I. “Davlat-xususiy sheriklik tizimini rivojlantirish muammolari va istiqbollari” monografiya 2025-yil “Impress-media”
7. Engel, E., Fischer, R., & Galetovic, A. “The Basic Public Finance of Public-Private Partnerships.” Journal of the European Economic Association, 2013.

8. World Bank. PPP Reference Guide. Version 3.0. Washington, DC, 2017.
9. Grimsey, D., & Lewis, M. K. Public Private Partnerships: The Worldwide Revolution in Infrastructure Provision and Project Finance. Edward Elgar, 2004.
10. Local academic works on financial guarantees and risk management in Uzbek PPP projects (e.g., analyses published in 2022–2025).
11. Ergashev, A. “Davlat xususiy sherikchilik loyihalarida vujudga keladigan risklarga qarshi uzoq muddatli iqtisodiy strategiyalar”
<https://econpapers.repec.org/article/teuged000/v>
12. Asian Development Bank. *Public–Private Partnership Monitor: Uzbekistan*. Manila: ADB, November 2025. <https://www.adb.org/publications/public-private-partnership-monitor-uzbekistan> <http://dx.doi.org/10.22617/SGP250517-2>